

Tittel	Er institusjonen alltid et onde, og familien alltid et gode? Av Jan Storø, Vigdis Bunkholdt og Erik Larsen
Publisert	Tidsskriftet Norges Barnevern nr. 3/2010, Vol 87

Debatten om bruk av institusjoner i barnevernet har vært en av de viktigste i dette feltet de senere årene. Sentrale barnevernmyndigheter har gitt føringer om at tiltak som innebærer at barn og ungdom kan bli værende i sitt naturlige hjemme miljø, fremfor at de plasseres utenfor hjemmet, skal tas i bruk så vidt mulig. Det har vært nyttig for feltet at det har kommet nye innfallsvinkler til å arbeide med utsatte barn og ungdom. Samtidig har det vært problematisk at diskusjonen rundt alternativene plassering utenfor hjemmet versus hjemmebaserte tiltak har fått preg av enten - eller. Som (Larsen 2004 a) påpeker blir en slik diskusjon lett unyansert. Den får liten verdi som utviklingsdiskusjon.

Innledning

Vi ønsker i denne artikkelen å diskutere bruk av tiltaket institusjon. Det er rimelig allerede her i innledningen å klargjøre at vi mener at det er behov for denne tiltakstypen i barnevernet. Vi vil anvende institusjonstemaet til en bredere refleksjon om forsknings- og kunnskapsutviklingen i dette feltet i vår senmoderne tid. Vi vil vise at det befinner seg i et krysspress mellom politiske og faglige perspektiver, og at noen av disse er gitt dominerende status. I denne situasjonen er ikke alltid hensynet til hva som er bra for barn og ungdommer godt nok kommunisert og ivaretatt. I det faglig-politiske klima som er skapt i de siste tjue års barnevernvirkelighet har særlig to politiske føringer hatt større gjennomslagskraft enn andre, og har også preget disse spørsmålene. Feltet har for det første vært pålagt økt satsning på familiebevaring og (mer konkret) at problemer i større grad enn man tradisjonelt har tenkt seg muligheten av, skal løses innen barnets familie, *mens barnet bor hjemme*, (St.meld. nr. 40, 2001-2002). Dette ble presisert i strategidokumentet fra Barne- og likestillingsdepartementet i forbindelse med opprettelsen av det statlige barnevernet: ”Regionen skal derfor, i samarbeid med kommunal barneverntjeneste, ha som utgangspunkt å hjelpe barn og unge uten å måtte flytte dem ut fra sitt hjemmemiljø (...) Gjennom dette arbeidet er målet å redusere behovet for institusjonsplasser” (Rundskriv Q-19/2003). Dette har ført til at vi ikke har sett satsning på de mer tradisjonelle institusjonstiltakene, noe som kan oppfattes som problematisk ut fra departementets egen formulering i samme rundskriv: ”Hensikten med kvalitetsarbeidet i Statens barnevern og familievern er å sikre høy og riktig kvalitet i alle aktiviteter som har betydning for organisasjonens resultater”. Rett nok pågår for tiden en større satsning på implementering av en spesiell type institusjoner (MultiFunc). Denne satsningen er imidlertid (og bør være) reservert for tiltak rettet mot ungdom med definerte atferdsproblemer, og omfatter dermed ikke bredden av problemområder som barnevernfeltet må forholde seg til ¹.

¹ Det skal anføres at BUFETAT for tiden utreder bruken av sine institusjoner (altså ikke bare Multifunc-institusjonene). Dette arbeidet er ikke publisert i skrivende stund.

Den andre faglige føringen som er viet stor oppmerksomhet dreier seg om hvorvidt en skal søke å evidensbasere mest mulig av barnevernpraksis. Vi vil diskutere begge disse føringene.

Kunnskapsgrunnet i dagens faglig-politiske kontekst

I de siste årene har institusjonene, og særlig i barnevernet, vært under press. Innføring av nye metoder som bygger på en gitt forståelse av evidensbegrepet, krav om forskningsbasert praksis og om tydeligere teoretisk fundament og dessuten de nevnte føringer i retning familiebevaring har på hver sin måte bidratt til dette. Det er riktig og nødvendig at søkelyset settes på institusjonsdrift. Akademiseringen av barnevernet setter også fokus på hvordan synet på barn og ungdom utvikles. Barnesynet vil være uttrykk for en tidsånd, og vil reflektere historiske og politiske forutsetninger og perspektiver. Denne tidsånden og synet på barn og unge vil selvsagt også sette sitt preg på barnevernet og barnevernsarbeid. Mens moderniteten og ”industrisamfunnet” i stor grad oppdro barn til lydighet, blir barn og unge i senmoderniteten stimulert til å utvikle selvstendighet og sosial kompetanse forstått som evne til gjensidighet. Wærnes (1998) karakteriserer denne utviklingen slik: ”De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige barn.” I senmoderniteten, og det som ofte kalles ”kompetansesamfunnet” forsterkes påvirkningen på barnevernets forståelse og arbeid av fag som psykologi, sosiologi og pedagogikk i tillegg til sosialfagene som for eksempel sosionomer og barnevernspedagoger utøver. I tillegg til barnevernets forankring i jussen som fag, blir forankringen flerfaglig og mer kompleks. Akademiseringen betyr at barnevernet ”får seg tilført” akademiske tankemodeller og kontroverser som det må forholde seg til. En slik kontrovers kan være forholdet mellom kvantitativ og kvalitativ forskning. En annen kan være forholdet mellom generaliserbar viten og prediksjon versus lokal kunnskap med høy lokal forklaringsverdi. Videre er evidens for tiden et ”hett” tema i barnevernet, uten at det har vært satt særlig fokus på hvordan evidens defineres og kan forstås. Backe-Hansen (2009) og Grimen og Terum (2009) har nylig gitt en presis gjennomgang av evidensbegrepet og hvilke muligheter og begrensninger det kan ha i barnevernsarbeidet.

Mange institusjoner har tatt utfordringen og arbeidet for å dyktiggjøre seg i sitt metodiske arbeid og til å beskrive sin virksomhet bedre, men noen nasjonal stasning på et slikt utviklingsarbeid har vi ikke sett. Det er problematisk at den nye faglig-politiske konteksten ikke ser ut til å kunne tilby forståelse eller redskaper for å utvikle institusjonene slik at de kan møte de oppgaver de bør kunne løse. De kritiske innspillene omsettes ikke i utviklingsarbeid, men i avviklingsstrategier. Institusjoner sees av barnevernmyndighetene som en tiltakstype man helst ønsker å unngå å bruke. Vårt inntrykk er at dette er forankret både på politisk og fagadministrativt nivå. Den politiske begrunnelsen møtte vi for eksempel hos daværende barne- og likestillingsminister Manuela Ramin-Osmundsen som uttalte at ”regjeringen ser det som faglig forsvarlig å fortsette å bygge ned barneverninstitusjonene”, og presiserte at ”vi har en politikk som skal satse på andre former for tilbud, og mener at familieløsningen er den beste”². Omtrent samtidig skrev regiondirektør Geir Kjell Andersland i BUFETAT at ”det er et mål for det statlige barnevernet å redusere institusjonsbruk til fordel for mer bruk av fosterhjem og evidensbaserte tiltak i hjemmet”³. Et interessant spørsmål er om det finnes kunnskapsmessig grunnlag for en slik beslutning.

² Intervju i Gjengangeren 24.01.08

³ Debattinnlegget ”Upresist om barnevernet” i Aftenposten 28.04.08

Forskningsinnsatsene

Innen et fagfelt er det viktig å lytte til kritiske innspill. Dessuten er det sentralt at man søker å utvikle oppgaveløsningen innen den praksisen man bedriver. Til dette trenger man faglige kunnskaper. Kristofersen et al. (2006) peker på det paradoksale i at vi vet for lite om de tradisjonelle tiltakene. Her tenkes det på de ikke-evidensbaserte tiltakene, i og utenfor institusjon. Det anføres altså at vi vet for lite om dem i den forstand at vi har for lite forskning om dem. Dette er problematisk ettersom det samtidig knyttes betydelig forskningsaktivitet til evidensbaserte tiltak. Disse er som kjent introdusert for å løse andre problemer enn de tradisjonelle tiltakene. Gitt den skjeve forskningsinnsatsen er altså også kunnskapssituasjonen ”skjev”. At vi vet for lite om hvordan de tradisjonelle institusjonene virker, kan knapt sies å være uttrykk for at de metodisk ikke arbeider godt og at man derfor skal unngå å bruke dem. Det peker heller på at denne delen av feltet har vært gjenstand for begrenset forskningsinteresse. Vi vet at de delene av faglig arbeid utført av velferdsstatens profesjoner som er gjenstand for stor forskningsinteresse, ofte generer annet utviklingsarbeid og i neste omgang politisk satsning. Derfor kan man si at den skjeve forskningsinnsatsen i seg selv representerer et faglig problem. En annen sak er at leting etter ”virkning” eller effekt (som generelt er det viktigste spørsmålet som evidensbaseringen stiller), kun er et av flere mulige blikk på institusjonene. Det vil gå fram av denne artikkelen at vi ikke engang er sikre på det er det viktigste.

Evidens er ikke noe som er, men noe som skapes. I senmoderniteten, med mange sannheter og virkelighetsbilder, blir det viktig å klargjøre hva slags evidens man viser til, om det f. eks. er snakk om statistisk eller kasuistisk evidens. Den ene er ikke mer evident enn den andre, det er heller snakk om ulike typer evidens. Statistisk evidens fokuserer generalisering og prediksjon. Statistisk evidens mener å utsi noe om at fenomenet med en viss grad av statistisk sannsynlighet vil gjenta seg under identiske betingelser. Avvik fra definerte prosedyrer og fremgangsmåter vil ”forstyrre” den statistiske evidensen. Kasuistisk evidens fokuserer mer på ”lokale sannheter”, altså kunnskap knyttet til avgrensede kontekster. Men ved å legge ”lokale sannheter” ved siden av hverandre, kan man oppnå en mer generalisert forståelse. Oppgaven for denne typen evidens blir mer å forklare sammenhenger mellom fenomener enn å kontrollere og predikere utfall av visse typer tiltak.

Forholdet mellom generaliserbar kunnskap og viten versus kunnskap og viten som baserer seg på lokale innsikter og kunnskaper vil være et sentralt tema i utviklingen av barnevernets kunnskaps- og kompetanseutvikling. Ulvik (2009, s. 23) uttrykker sin forståelse av disse to tilnærmingene til kunnskapsutvikling i et senmoderne barnevern slik: ”Det er imidlertid *kunnskapsmessig* nødvendig å utforske hvordan barn forstår og utnytter sitt handlingsrom, som barn generelt og som barnevernsbarn spesielt. Slik kunnskap må søkes lokalt og spesifikt”. Lokal og spesifikk kunnskap er altså ikke mindre evident enn den statistisk generaliserbare. Den er annerledes konstruert noe som kan øke sjansen for at kunnskapen er nyttig lokalt – i arbeidet med det enkelte barnet og den enkelte familie.

I forholdet mellom forskning og praksis i barnevernet vil evidens aldri representere en vitenskapelig nøytralitet. Evidensbasert praksis så vel som praksisbasert evidens hviler på og uttrykker politiske og fagpolitiske synspunkter og interesser. Ekeland (1999) formulerer f. eks. spørsmålet om evidensbasert behandling som: ”kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak”. Rosenvinge et al. (2004, s. 708) uttrykker nødvendigheten av å utfordre evidensforståelsen og evidensbegrepet slik: ”Kompetent faglig arbeid handler også om å kunne reflektere over

evidensbegrepet og de fagideologiske og økonomiske interesser som kan ligge i ulike måter å forstå begrepet på”.

Differensiering som forutsetning for gode nok resultater

Det gir sjelden mening å spørre om evidens, hvis man ikke samtidig spør om mulighetene for differensiering. Når man evaluerer tiltak vil differensiering være en av forutsetningene for et godt (nok) resultat. Når det gjelder institusjonsplassering som tiltak formulerer Friis (1977) dette slik: ”Dyrekjøpte erfaringer lærte oss at det ikke finnes noe miljø som er godt for alle. Det er altså behov for at vi differensierer behandlingsmiljøene”. Dette prinsippet blir særlig tydelig innenfor de evidensbaserte metodene. Bruk av de terapeutiske redskapene innenfor MST (Multisystemisk terapi) forutsetter for eksempel at klientene ”passer inn” i en tydelig definert matrise. Differensiering blir en forutsetning for gode (nok) resultater. Dette underkommuniseres svært ofte når ulike aktører gjør seg til talspersoner for at all praksis bør evidensbaseres. Et slikt standpunkt betrakter vi som både forskningsmessig og barnevernfaglig svært innsnevrende.

Der de evidensbaserte metodene setter opp (og tillates å sette opp) svært stramme avgrensninger i sitt klientgrunnlag, har barneverninstitusjonen ikke samme mulighet til å definere sine oppgaver ut fra en avgrenset faglig tenkning. Det er ubalansert å kritisere tiltak, for eksempel institusjoner, som får barn og unge beordret inn, for at de ikke løser den faglige oppgaven når de ikke tillates å definere de faglige betingelsene for oppgaveløsningen. Det ville være mer balansert å gi dem ros for at de løser den politiske oppgaven (Larsen 2004 b). Grundig kartlegging, som forutsetning for differensierte tiltak, er det motsatte av hva Bunkholdt (2010) betegner som et ”automatisert barnevern”. Det automatiserte barnevernet kan også være uttrykk for en politisk oppgaveløsning fremfor en faglig. Ut fra det som her er sagt forutsetter faglighet en viss grad av differensiering av hvilke barn og ungdommer med hvilken type problemer den anvendes overfor. Et interessant spørsmål blir da om det er differensieringen som legges til grunn som kan sies å skape resultatet. Eller om det er metoden i seg selv, uavhengig av om det tas høyde for differensiering når den brukes. Mye taler for at det er differensieringen som er utgangspunktet for gode (nok) resultater, og ikke metoden qua metode. Dette er en svært viktig avklaring. Hvis den tas på alvor, vil det ha store konsekvenser for hvordan en ser på de spørsmålene vi drøfter i denne artikkelen.

Ulik forskning vil alltid reflektere ulike perspektiver og interesser

Institusjoner i barnevernet lite fokusert forskningen. Det kan være flere grunner til at forskermiljøene ikke har fattet interesse for dette kunnskapsområdet. Det er ikke nødvendigvis noe galt med kvaliteten på foreliggende arbeider. Men hvis vi ser på volum og forskningsspørsmål, er det mye tilbake å ønske. Forskingen har ofte vært utført med et utenfrablakk. Den ser på strukturelle og teoretisk funderte problemer. Vi ser for oss forskeren som avstandsbetrakter heller enn som deltagende observatør. Vi kan med en gang slå fast at vi har god bruk for den forskningen som betrakter faglige virksomheter fra utsiden. Det er tvingende nødvendig med slike blikk. Ikke minst er det innen det komplekse praksisområdet for institusjonsdrift viktig at det finnes noen som holder øye med det som foregår. Men dersom utenfra-perspektivet ikke suppleres av andre perspektiv, vil de representere relativt smale blikk på den virksomheten institusjonene driver.

Noen norske arbeider finnes, for eksempel Hennem (1997), Gautun et al. (2006), Nordstoga og Støkken (2008) og Tjelflaat og Ulset (2003). Hver av disse studiene gir viktige bidrag på

avgrensede temaområder, men ettersom de er så få etterlater de et tomrom når vi skal forsøke å forstå hva som behøves i dette feltet. Et mye anvendt blikk på institusjoner er det vi kunne kalle et ”Goffmansk perspektiv”. Goffmans begrep ”totale institusjoner” (Goffman 1961) er et svært nyttig verktøy for å forstå en del sentrale færemomenter ved institusjonsdrift, men bør veies opp mot andre blikk som springer ut fra dagens kontekstuelle forhold i vår egen institusjonsvirksomhet, og nåtidens faglige arbeid.

Men hva mister den utenforstående betrakteren av muligheter for å innta alternative blikk? Vi må kunne spørre om selve ståstedet til denne forskeren i seg selv kan representere et problem; nemlig at det potensielt innsnevrer hans eller hennes mulighet til å fange den virkeligheten som det forskes på. Man kan spørre seg om det er mulig å tenke et bredt anlagt aksjonsforskningsprosjekt i norske barneverninstitusjoner med målsetting om å utvikle denne tiltakstypen. Vi vet fra annen institusjonsforskning at et innsideblikk vil gi mye nytt materiale. Album (1996) har for eksempel avdekket hvordan pasientene på et sykehus utviklet et indre, felles liv som i utgangspunktet ikke var synlig for eller inkluderte de ansatte. Et tilsvarende blikk på beboerne i barneverninstitusjoner gis av Fransson (1996, 2008).

Forøvrig har Andreassen (2003) utført en internasjonal metastudie av institusjoner som arbeider med en spesielt definert målgruppe, nemlig ungdom med betydelige definerte atferdsproblemer (Andreassen 2003:11). Andreassens studie må vurderes på liknende måte som de andre arbeidene som er nevnt; som nyttige, men med visse begrensninger som verktøy i arbeidet med å utvikle institusjonene. Begrensningene har her særlig å gjøre med at denne studien konsentrerer seg om en definert målgruppe og at institusjonene den omfatter ofte er svært annerledes enn de norske institusjonene vi har bygget de siste tretti årene. Forskjellene dreier seg særlig om størrelse, åpenhet mot verden utenfor institusjonen og grad av restriktivitet. Andreassen (2003:43) skriver da også at: ”I Norden dekker begrepet ”institusjon” et stort antall forskjellige tiltak med varierende form, innhold og størrelse (...)”.

En nyere metastudie, som er mindre kjent, bør nevnes i denne sammenhengen. Knorth et al (2008) har gått gjennom 27 studier fra perioden 1990 – 2005 og de fant overraskende positive resultater i retning bedret psykososial fungering etter institusjonsoppholdet. Dette gjaldt særlig ungdom med eksternaliserte atferdsproblemer. Studien gir ikke støtte for at endringene er manifeste over lengre tid. Forskerne kommenterer sine funn slik:

”Within the youth care system, residential care is often referred to as the “rubbish dump”. Care providers at these institutions are sent the most difficult children, without any acknowledgement of the work that they do. (...) Despite there being a lot of potential in residential youth care, this is still underutilized.” (Knorth og Harder 2008).

Det er viktig å fange opp de mer problematiske sidene ved institusjoner. Egelund og Hestbæk (2004) nevner særlig at institusjoner har en tendens til å ikke sørge for god nok skolegang til sine beboere og at institusjonsoppholdene ikke er stabile nok. Slike forskningsfunn er viktige for å bidra til utvikling av bedre faglige institusjonstiltak. Tjeldflaat og Ulset (2003) fant at ”for alle institusjonene var det vanskelig å tydeliggjøre en teoretisk forankring og praksis”. De fant videre en tendens til sterk regelstyring og ulike byråkratiorienterte måter å drive arbeidet med barna og ungdommene på, som de så foreslår en rekke tiltak mot. Denne typen forskning, hvor barns/ungdoms og ansattes stemmer høres, viser seg å kunne peke på sentrale problemstillinger.

En nærliggende konklusjon må være at vi trenger ”en langt tydeligere satsning på utvikling av kvaliteten av de institusjonene vi faktisk skal ha” (Bunkholdt og Storø 2008).

Forskere er ikke nøytrale. De velger ut de kunnskapsprosjektene de finner interessante, og utvikler dem i lys av valgte teoretiske perspektiver. Særlig i små språkområder som vårt vil mange forskningsområder være dårlig dekket. Dette gir oss en forpliktelse til å bruke forskningen kritisk og til å søke alternativ kunnskap når vi utvikler bestemte forståelser som danner grunnlag for framtidig praksis.

Bruken av forskning

Når vi ser på diskusjonen om bruk av institusjoner i barnevernet er det likevel ikke *innen* forskningen det viktigste problemet ligger. Det er heller *bruken* av forskningen som er problematisk. Det kan virke som at når beslutningstagere anvender forskning om institusjoner overforbrukes negative resultater. Vi ser det for eksempel ved at påpekningene om negative sider ved institusjoner for ungdom med atferdsproblemer. Når det refereres til Andreassens (2003) studie generaliseres det svært ofte til alle barn og unge. En slik forenkling og fordreining er med på å bygge et grunnlag for automatiseringstendensen. Også de barnevernfaglige metodiske anbefalingene som springer ut fra forskning blir til tider forsøk gjort om til generell kunnskap. Andreassen (2003) hevder at for ungdom med atferdsproblemer må arbeidet rette seg mot flere sider av deres problematikk og at det må brukes kognitiv atferdsterapeutisk strategi i arbeidet. Denne anbefalingen vil i realiteten innsnevre det faglige verktøyarsenalet *dersom den sees som en generell anbefaling*. Noe den altså ikke gir seg ut for å være. Denne metastudien har likevel vist seg å være blant de viktigste premissleverandørene i den politiske, og til dels i den faglige, diskusjonen om norske barneverninstitusjoner – uavhengig av om de arbeider med denne klientgruppen eller ikke. Den anvendes ofte relativt ukritisk for å belegge allerede vedtatte politiske standpunkter.

I mye av den forskningen som ser på hvordan barnevernbarna får det i voksenlivet, kommer de unge med institusjonserfaringer dårligst ut (Clausen og Kristofersen 2008). Denne kunnskapen anvendes ofte til å avskrive institusjonstiltaket som sådan. Men vi trenger en bredere diskusjon om anvendelse av slike forskningsresultater. Når de unge etter at plasseringen er avsluttet likevel ikke bringes ”på niveau med deres jevnaldrende i alminnelighet” (Egelund og Hestbæk 2004:14), er det selvfølgelig grunn til å stille spørsmål ved om den best mulige innstats er valgt. Men det er *også* mulig å bruke denne kunnskapen som utgangspunkt for å spørre hva som behøves for å gjøre institusjonene bedre. Samtidig må alltid denne typen forskningsfunn sees i forbindelse med andre betydningsfulle faktorer som problemomfang før plassering og debutalder i barnevernet. De plasserte barna og ungdommene har som regel hatt et langt dårligere utgangspunkt (fram til det tidspunktet de plasseres) enn sine jevnaldrende som ikke er plassert (Clausen og Kristofersen 2008). Mye taler for at det er her vi finner en av de mest betydningsfulle årsakene til at det går dårlig med dem.

Automatiseringen i idegrunnet for barnevernet i våre dager er etter vårt syn svært problematisk. Forskning brukes selektivt for å støtte opp under et begrenset kunnskapssyn. Bruken av forskningen om institusjoner er så entydig farget av de politiske føringene om familiebevaring og evidensorientering at forskersamfunnet burde ha reagert for lengst.

Familie - et sted for utfordringer og støtte

I den grad vi har hatt en diskusjon om plasseringstilbud til barn og unge i barnevernets omsorg, har vi sett en polarisering i spørsmålet om fosterhjem versus den tradisjonelle institusjonen, hvor hjem og familie er idealisert og institusjonen fremstår som det dårligste av alle omsorgsalternativ.

Ca. 83 % av alle barn og unge som flytter ut av sin familie, flytter i fosterhjem (Bunkholdt og Sandbæk 2008). Dette tyder på at den politiske beslutningen om satsning på denne tiltakstypen allerede har hatt ønsket virkning. Fra praksis hører vi imidlertid fra forskjellige kanter av landet at fosterhjemsforhold bryter sammen – vi får utilsiktede flyttinger – ut av de tiltakene som sies å være entydig best i alle situasjoner. I Haviks studie viser det seg at to av tre barn har vært plassert før de kom i fosterhjemmet som var med i studien, de fleste bare en gang. Men 6 % hadde tre eller flere plasseringer bak seg (Havik 2007). Det tyder på sin side på at fosterhjems plasseringer kan være risikofylte og at en del barn og unge som flytter kanskje burde fått et annet omsorgsalternativ. Men hvorfor kan ikke alle barn og ungdom som barnevernet plasserer flytte i fosterhjem? Vi skal forsøke å svare på det ved å se først på hva en familie er, både strukturelt og funksjonelt.

Barnevernet vil alltid gjenspeile det samfunnet som det er en del av. Synet på, og forventinger og krav til familien og enkeltindivider, vil forandres i takt med samfunnsutviklingen. Disse forandringene impliserer også at den faglige og begrepsmessige (teoretiske) forståelsen må ”justeres” eller ”oppdateres”. Hva som forstås med en familie, og begreper som for eksempel omsorg og behandling, må defineres annerledes i senmoderniteten, enn det som ble sett på som gyldige begrepsmessige uttrykk i moderniteten (Larsen 2004 a). Gjennom å problematisere familiebegrepet gir vi oss selv muligheten til å se på hva vi vil kreve av de omsorgstilbudene vi gir til barn og unge i barnevernet. Som samfunnsmessig konstruksjon har barnefamilien mange sider. Familien kan forstås som en økonomisk konstruksjon og en struktur som påvirker og påvirkes av forbruk og forbruksmønster. Men familien er også en sosial og psykologisk konstruksjon eller struktur som påvirker og påvirkes av samfunnets syn på familien og foreldreskapet (Larsen 2006, 2007).

Familiebegrepet har forandret seg mye i de siste tiårene. Det er utvidet og mer sammensatt enn før. Tidligere knyttet begrepet seg til kjernefamilien og den utvidete familien med røtter i slekten. I dag har vi i tillegg enefamilier, stefamilier, likekjønnsfamilier og familier hvor medlemmene ikke er bundet sammen av slekts- eller familierøtter. Vi er med andre ord ikke lenger avhengig av en spesiell struktur på en samling mennesker eller av biologi for å gi det navnet familie. Internasjonal og norsk forskning har vist at både voksne, barn og unge kan legge forskjellig innhold i begrepet familie (Levin 1994). En av ungdommene som deltok i arbeidet med boka *Sammen om barnevern* (Follesø 2006) sa det slik: ”Jeg vet at jeg har en mamma og pappa der ute, men det er fosterfamilien som er min familie”. Den senmoderne familien kan med andre ord avvike relativt sterkt fra modernitetens familiekonstruksjon som i all hovedsak var basert på et biologisk slektskapsforhold.

Så til den funksjonelle siden. Hva gjør at en samling mennesker skal kalles for en familie? En familie er kjennetegnet av at medlemmene er samlet om å utvikle, dele og realisere noen felles verdier og normer, og å nå noen felles mål. Dette gjelder alle de konstellasjonene av mennesker som kan kalles for familie. Man kan gjerne benevne utviklingen og realiseringen av fellesskapet for *familieprosjekt*. Ett slikt familieprosjekt kan være å ha omsorg for barn og å se at barna utvikler seg slik som foreldrene/omsorgsgiverne håper på. For å lykkes med et slikt

familieprosjekt som å se at ungene i familien tar imot omsorg og svarer på det ved å utvikle seg og trives, så må det være *gjensidighet* og dermed *relasjon* mellom barn og foreldre.

Begreper som for eksempel familie, omsorg og behandling må få en annen betydning i dag enn hva de hadde tidligere. Industrisamfunnets omsorgsbegrep omfattet i hovedsak fysisk omsorg i form av hus, mat og klær. Etter hvert fikk psykisk omsorg større plass. Dette kan lede frem til vårt aktuelle senmoderne omsorgsbegrep som innbefatter barnets rett til tilknytning som forutsetning for å utvikle gjensidighetskompetanse og selvstendighet. Barnet trenger derfor andre typer indre arbeidsmodeller og andre typer kompetanse i senmoderniteten enn hva moderniteten muliggjorde og forventet. ”Fraværet af synlige og stabile ydre strukturer kalder på en indre struktur og en evne til på egen hånd at konstruere mening og sammenhæng både i sit eget personlige liv, og i verden som helhed”: (Jørgensen 2002, s. 169). I vår tids perspektiv kan omsorg og omsorgsbegrepet komme til å handle om hvilke indre strukturer og indre arbeidsmodeller barn og unge får mulighet til å utvikle for å mestre seg selv og sine omgivelser.

Spørsmålet om familiens primære oppgave er godt nok løst er, som kjent, en viktig problemstilling i barnevernet og i barnevernsarbeid. Hva som forstås som en god nok løsning vil være avhengig av hvordan barnevernets ansatte forstår dette, og enkeltindividenes utfordringer og støtte i å møte utfordringene.

Relasjon som organiserende prinsipp

Dette leder til å drøfte begrepet relasjon; innhold og betydning. Relasjonsforståelse og relasjonsbegrepet i barnevernet kan forankres i så vel et kulturpsykologisk som utviklingspsykologisk perspektiv, og disse perspektivene må forstås og praktiseres i forhold til hverandre. Også i barnevernpedagogens sosialpedagogiske grunnlag er relasjonsbegrepet sentralt (Storø 2008).

Hvordan relasjonen konstrueres og forstås er kulturavhengig. Relasjonen forstås og praktiseres annerledes i en kollektivistisk kultur, enn i en senmoderne vestlig kultur. Relasjon som utviklingspsykologisk fenomen er evolusjonsbiologisk forankret. En god nok relasjon er en forutsetning for så vel overlevelse som utvikling og læring. Dette gjelder så vel relasjonens organisering som dens innhold.

Alle relasjoner er organisatorisk forankret i rom og tid, og alle relasjoner har et tematisk og følelsesmessig innhold (Larsen 2004 a). Denne forståelsen er viktig i barnevernsarbeid og i arbeid med å differensiere og å velge riktige *faglige* tiltak for det enkelte barn. Organiseringen av for eksempel den tidlige mor-barn relasjonen vil være avgjørende for tilknytningen – om relasjonen skal bli utviklingsstøttende eller traumatiserende. Relasjonens organisatoriske eller strukturelle side vil være avgjørende for om familien kan tilby gode nok tilknytningsmuligheter eller ikke. Tydelige og tilbakevendende strukturer er en forutsetning for tilknytning og en opplevelse av tillit.

Vårt faglige ståsted innebærer et tydelig premiss om at relasjon er hovedmotoren i utvikling og forandring. Vi vet selvsagt at arv og modning er medbestemmende faktorer, men uten en god nok relasjon har utvikling og forandring dårlige kår. Vi kan anta at dette synet også støttes av de som ønsker at flest mulig barn og ungdommer skal bo hjemme også mens de får hjelp fra barnevernet, og at de skal plasseres i fosterhjem dersom de *må* plasseres. En vanlig antagelse går ut på at

relasjoner er noe barna får på kjøpet når de befinner seg i en familie. Dette vitner etter vårt syn om utilstrekkelig faglig forståelse. Avhengig av kvaliteten på samspill mellom barn og omsorgsgivere utvikler barn større og mindre relasjonskompetanse (Schofield og Beek 2006). Vedvarende dårlige samspill resulterer ofte i svak relasjonskompetanse. Dette skaper i sin tur dårlige forutsetninger for videre utvikling av relasjonskompetanse. Slike relasjonelle forutsetninger bør være et overordnet kriterium ved valg av alternativt omsorgsmiljø når barn og unge må flytte. Praksis viser imidlertid at automatikken i valgene av tiltak i en del saker kommer på kollisjonskurs med hensynet til slike relasjonelle forhold. Vi ser dette når barn blir værende så lenge hjemme med hjemmebaserte tjenester at de gjennom relasjonell fattigdom *innen familien* står i fare for å utvikle alvorlige samspillproblemer. Vi ser tilsvarende problem ved valg av plasseringstilbud når barn og unge må flytte, og det av mer politiske enn faglige grunner velges tilbud som de ikke har relasjonelle forutsetninger for å gjøre seg nytte av. I disse beslutningene ser vi spor av automatisering fordi familieordningen og det biologiske prinsipp blir vektet høyere enn relasjonelle forhold. Det vil si at relasjon har fått en til dels underordnet istedenfor en overordnet posisjon i beslutningsunderlag. Dette er en alvorlig situasjon for de barn og unge som det gjelder, men også for de familiene som de flytter til.

Barnevern som risiko eller mulighet

Barnevernet forstått som risiko eller mulighet baserer seg blant annet på hvilken holdning man har til spørsmålet om fosterhjem versus institusjon skal velges som omsorgsalternativ når barn og unge må flytte. Dette reiser spørsmålet om at barn og unge trenger ulike innsatser fra barnevernet. I dette perspektivet representerer automatisering en mulig risiko. I vår faglige vurdering er det en falsk motsetning å sette fosterhjem og institusjon opp mot hverandre. Det blir sentralt å differensiere mellom dem. Men differensieringen må springe ut fra det enkelte barns behov, ikke ut fra politiske mål. Bare da kan tiltak tilpasses barn, og vi kan legge det bort det motsatte alternativet; at barn tilpasses tiltak. Differensieringss spørsmålet må være basert på at noen barn kan få hjelp i sin egen familie, at noen barn trenger fosterhjem, at noen barn for kortere eller lengre tid trenger å bo i institusjon, og at noen barn faktisk trenger alle disse tiltakene.

Vi vil være tydelig på at fosterhjem er et meget godt tilbud til de barna som kan nyttiggjøre seg tiltaket. Det er ingen tvil om at det er verdifullt å være del av en familie og av en slekt. Men: noen barn har ikke relasjonelle forutsetninger for å nyttiggjøre seg dette når de må flytte. De er så skadet i sin tiltro til andre mennesker og til sine muligheter til å utløse omsorg, at de har ”bestemt seg til” å trekke seg bort fra relasjoner. Andre mennesker og relasjoner oppleves som trusler og livsprosjektet er å forsvare seg mot dem. For noen barn er familie det mest traumatiske og traumatiserende som finnes. Disse barna trenger et miljø med andre forventninger enn gjensidigheten i et familiemiljø. De trenger å være omgitt av fagfolk som har kompetanse til å starte det arbeidet som kan gjøre dem i stand til å gå inn i gjensidige og utviklende relasjoner på et senere tidspunkt i livet. Noen av dem trenger den tradisjonelle institusjonen som omsorgsalternativ for kortere eller lengre tid. Ikke som et sørgelig og egentlig uønsket alternativ, men som *det foretrukne alternativ* i valget mellom flere. Med dette alternativet kan vi skjerme de som mest trenger det mot det skrekks scenariet konfliktskyt flytting er, hvor de mest avviste tar ennå en omdreining på sin onde sirkel av skuffelser.

Senmoderniteten som kulturell fremtredelsesform gir mulighet for at barn og unge skal teste troverdigheten ved relasjonen(es) strukturelle sider, at grensene holder og kan romme dem. Dette til forskjell fra modernitetens grenser som skulle aksepteres og adlydes. Mens autoriteten

tidligere ofte befant seg i den ytre verden, må barn i dagens samfunnsituasjon teste grensene som "holdbare", slik at de kan integreres som barnets indre grenser. Barn og unge som tester grenser, og som opplever grensene som troverdige kan gjøre grensene til sine, og "bruke dem" som en del av selvstendigheten og gjensidigheten i samspillet med andre. At relasjonens strukturelle sider oppleves som troverdige, er ofte en forutsetning for at barnet eller den unge kan "ta til seg" og stole på relasjonenes tematiske og innholdsmessige sider. Barn som ikke har møtt troverdige (relasjonelle) grenser betegnes ofte som dårlig integrerte barn. De har vanskelig for å forstå sammenhengen mellom følelser, tanker og handlinger, og de vil hele tiden teste grenser "på jakt etter" troverdighet, som kan gi trygghet og hvile. Hvordan disse barna forstås i og av barnevernet vil være avgjørende i forhold om hjelpen blir hjelpsom, eller om "hjelpen fra barnevernet kan komme til å utgjøre en ytterligere risikofaktor" (Larsen 2006).

Dårlig integrerte barn og unge pendler ofte mellom lengselen etter tilknytning og omsorg, og angsten for nærheten i tilknytning, tilhørighet og omsorg. Dynamisk sett er denne pendlingen et uttrykk for at tilhørighet og tilknytning (på nytt) mobiliserer angsten for å bli avvist eller utsatt for overgrep eller omsorgssvikt. Dette ytrer seg ved at når man forventer positiv feedback som voksen, som "takk for innsatsen", møter man ofte avvisning i form av utskjelling, eller rømming. Barnet eller den unge må igjen teste om det tåles, kan rommes, og om grensene holdes. Hvis grensene ikke holder og barnet eller den unge ikke kan rommes, blir det en ny avvisning og en bekræftelse på at det sinne og den fortvilelse man bærer med seg ikke kan tåles av de voksne. Den type faglig omsorg og utviklingsarbeid disse barna og ungdommene trenger vil ofte best kunne ivaretas en institusjonsramme.

Men institusjonen har mer å fare med: I en mellomstasjon før endelig plassering kan vi få de observasjonene som utfyller bildet som kommer frem i den vanlige barnevernundersøkelsen. Med et klarere bilde fremkalt av døgnbasert samvær over tid, øker sjansen for å treffe med rett omsorgsmiljø når beslutningen skal tas. Hvis man likevel velger fosterhjems plassering i neste fase, øker muligheten for at det blir klaff mellom fosterhjem og fosterbarn slik at de kommer inn i et utviklingsfremmende samspill. Fører observasjonene til at man ser mot andre alternativ enn fosterhjem, øker også muligheten for å treffe med rett tiltak.

En annen gruppe bør også nevnes; barn og ungdom som kommer fra andre kulturer enn den dominerende norske. Ved plasseringer i et overveiende "hvitt" omsorgsapparat, vil de ofte stilles overfor valg mellom opprinnelseskulturelle og dominerende kulturelle levemåter. Valget utspiller seg blant annet på et relasjonelt nivå; den ene kulturen representeres ved foreldrene, den andre ved fosterforeldre eller miljøarbeidere. Dersom man ved en fosterhjems plassering "pålegger" barnet eller den unge å tilegne seg et norsk, vestlig levested, kan dette bidra til en byrde for ham eller henne. I slike tilfeller bør institusjons plassering vurderes som et potensielt bedre tiltak enn fosterhjem. Institusjonen vil kunne avkrefes en større grad av kultursensitivitet og kulturforståelse enn et fosterhjem. Dessuten vil personalet i en institusjon sannsynligvis være mindre truende for barnets eller ungdommens foreldre som konkurrerende omsorgsgivere dersom tilbakeføring vurderes.

En side ved metodiske miljøterapeutiske arbeidet dreier seg om organisering av relasjonen i rom og tid. Dette setter fokus på forholdet mellom relasjon og metode. Hvis relasjonen ikke oppleves som troverdig, vil metoden ikke fungere. Det som fra barnevernet side beskrives som at metoden ikke fungerer, kan fra barns og unges side oppleves som mangel på vilje til å hjelpe eller mangel på troverdighet. At *tiltaket bryter sammen* er et politisk (byråkratisk) språk. At *relasjonen bryter*

sammen er ett uttrykk for en faglig forståelse. I slike situasjoner må det vurderes om barnevernstiltak har representert en ny belastningsfaktor for barnet eller den unge.

Når det gjelder en senmoderne fosterfamilie må den som nevnt være kjennetegnet ved at alle familiens medlemmer har utfordringer som de kan løse, og at de har den nødvendige støtten i å møte utfordringene. Dette gjelder selvsagt også fosterbarna i fosterfamilien. Et spørsmål blir da om fosterfamiliens struktur vil tåle det dårlig integrerte barnets testing av grensene, som er en forutsetning for hva familien innholdsmessig ønsker å tilføre barnet. Fosterfamilier og fosterforeldre kan oppleve seg avvist og mislykket, når deres tilførsel av omsorg og goder blir møtt med f. eks. avvisning i form av utskjelling fra barnet eller den unge eller gjentatte rømminger. (Ulvik 2005, s.8) skriver at "Fosterforeldre uttrykker på varierende måter sin forventning om gjensidighet i relasjonen til barnet. Relasjonens innhold og hvem som skal bidra til at barnet blir gjensidighetskompetent kan variere. I noen fortellinger blir det selvskapende barnet en forutsetning for gjensidighet, at barnet viser seg som en autonom og tydelig person overfor de voksne." Hva så med barn som i liten eller begrenset grad kan uttrykke selvstendighet og tydelighet og som i utilstrekkelig grad behersker gjensidighetskompetanse? I vårt perspektiv er det riktig å stille spørsmålet om disse barna og unge i en periode vil være bedre tjent med en miljøterapeutisk institusjonskultur som tåler deres agering og testing av grenser. Vi tenker på grensetesting som svar på tilførte omsorgs- og tilknytningsmuligheter. Dårlig integrerte barn kan gjennom et opphold i en miljøterapeutisk institusjon gis mulighet for å utvikle større selvstendighet og økt gjensidighetskompetanse (Larsen 2004 a). "Noen av disse barna kan ha nytte av opphold i institusjon for å få slik hjelp at de kan flytte i fosterhjem senere. Det vil si hjelp til å kunne inngå i rollen som barn i en familie og være med på å skape forhold som gir partene en bekreftelse på sine respektive roller" (Bunkholdt 2004:19). En refleksjon av hva barnet trenger ut fra en grundig faglig utredning, vil være det motsatte av en automatisert "faglighet".

Det finnes et godt dokumentert og evident forskning som viser at miljøterapeutisk behandling av barn på institusjon kan gi svært gode resultater. Nissen og Hansen (2006) beskriver i et forskningsprosjekt tilrettelagt som en prospektiv effektundersøkelse med et pre – posttest design sine resultater på følgende måte:

Af hovedresultatene kan nævnes, at på trods af, at det ved den indledende udredning viste sig, at der var tale om børn i en svært personlighedsforstyrret udvikling, har den miljøterapeutiske påvirkning afstedkommet positive ændringer i personlighedens struktur og funktion hos børnene på flere forskellige områder, således, (1) at der ses en tydelig bedring i børnenes evne til at bringe deres evner i anvendelse i dagligdagen, (2) at de er betydeligt mindre psykiske forstyrrede, både på det kognitive og det følelsesmæssige område. (3) at børnene har fået bedre selvtillid, er blevet mere bevidste om sig selv og udviser mere selvrefleksion, at (4) de har fået bedre kontakt med deres følelser, både ubehaglige og behaglige følelser, og de kan udtrykke deres følelser på en mere kontrolleret måde, at (5) de har flere positive forventninger til andre mennesker, og deres forventninger er mere nuancerede og realistiske, samt (6) at den positive udviklingen er et resultat af den miljøterapeutiske behandling.

Alternative tenkemåter

Durrant (1993) hevder at det er store forskjeller i hvordan man kan tenke om institusjoner. Han identifiserer to tenkemåter som står i motstrid til hverandre, enten å tenke på institusjon som et redskap for å rette på folks problemer, eller som et redskap for å assistere folk med å arbeide for å finne fram til å finne nye måter å tenke om seg selv på. Den første tankemåten kaller han problemorientert og patologiserende, den andre beskriver han som ressurs- og kompetanseorientert.

Også Smith (2009) foreslår å tenke nytt om institusjonene for barn og ungdom. Han argumenterer for at oppgaveløsning må finne andre veier å gå enn de vi kjenner fra tradisjonell tenkning og tradisjon. Det er særlig forskjellen mellom oppgavene *administrasjon av tiltak* og *å gi omsorg* (til barn og unge) som må vurderes som nyttig å utforske nærmere. Det moderne samfunnet har særlig gitt oss byråkratisering, rasjonalisering og en liberalistisk oppgaveforståelse som redskaper. Effektivitet og effekt (kostnad/utbytteanalyser) er gangbare målestokker i denne tenkemåten. Men oppgaven å gi omsorg krever et annet rasjonale. Med støtte i Baumann (2001) hevder Smith at vi må revitalisere en tenkning rundt dette feltet som er moralsk begrunnet og ikke begrunnet i administrative begreper. Omsorg til barn og unge har med relasjoner og nærhet å gjøre – og ikke med orden og systempreferanser. Dette innebærer at det å arbeide med barn og ungdom, for eksempel i institusjoner, også omfatter å arbeide i usikre og uforutsigbare faglige landskap. Vi vil legge til at for de aller mest utsatte barna og ungdommene er det tradisjonelle skillet mellom omsorg og behandling meningsløst. De trenger begge deler. For en del av disse vil det nettopp være nødvendig å ta i bruk et heldøgnsbasert, og tiltrekkelig profesjonelt, tiltak som vil ha muligheter til å kunne gi begge disse.

Et faglig godt barnevern vil naturlig nok være opptatt av hva som kjennetegner god nok praksis og en faglig dyktig barnevernsarbeider. I samtaler med Reidun Føllesø (Føllesø 2006) gir unge voksne med erfaringer fra barnevernet uttrykk for sine opplevelser og erfaringer med barnevernet. ”Det er viktig at du møter voksne som du stoler på og som du ønsker å ligne på”, sa en av ungdommene i en av samtalene. Disse ungdommene understreker viktigheten av tillit og troverdighet i møtet med barnevernets medarbeidere. De vektlegger også betydningen av gode modeller og identifikasjonsobjekter som forutsetning for at barnevernet skal oppleves som troverdig og hjelpsomt. Kvaliteten på relasjonen i den profesjonelle rollen er sentral enten det handler om byråkratisk, organisatorisk eller metodisk arbeid. Det samme sies om kvaliteten på fosterforeldre og fosterhjems plasseringer.

Referanser

Album, Dag. (1996): *Nære fremmede. Pasientkulturen i sykehus*. Oslo: Universitetsforlaget

Andreassen, Tore. (2003): *Behandling av ungdom i institusjoner. Hva sier forskningen?* Oslo: Kommuneforlaget

Backe-Hansen, Elisabeth (2009): *Hva innebærer et kunnskapsbasert barnevern?* Fontene forskning 2/09

Baumann, Zygmunt (2001): *Flytende modernitet*. Oslo: Vidarforlaget

- Bunkholdt, Vigdis (2004): Samværsrett ved omsorgsovertakelse - til barnets beste eller effektiv hindring av tilbakeføring? *Tidsskriftet Norges Barnevern nr. 4*
- Bunkholdt, Vigdis (2010): *Statens Helsetilsyn - et kritisk blikk til "barnets beste"*. Tidsskriftet Norges barnevern, 87, (2), 110 -124
- Bunkholdt, Vigdis og Sandbæk, Mona (2008): *Praktisk barnevernarbeid*. Oslo: Gyldendal Akademisk
- Bunkholdt, Vigdis og Storø, Jan (2008): *Myter om barnevernet*. Aftenposten 7.4.08
- Clausen, Sten-Erik. og Kristofersen, Lars. (2008): *Barnevernsklienter i Norge 1990 – 2005. En longitudinell studie*. NOVA-rapport 3/08
- Durrant, M. (1993). *Residential treatment. A cooperative, competency-based approach to therapy and program design*. New York: Norton
- Egelund, Tine og Hestbæk, Anne-Dorthe (2004): *Anbringelse af børn og unge udenfor hjemmet. En forskningsoversigt*. København: Socialforskningsinstituttet
- Ekeland, Tor-Johan (1999) *Evidensbasert behandling: Kvalitetssikring eller instrumentalistisk mistak*. Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 36, Ss.1036 – 1047.
- Follesø, Reidun (red.) (2006): *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer*. Oslo. Universitetsforlaget
- Fransson, Elisabeth (1996): *Rom for jenteliv? : en sosiologisk studie av relasjoner i en barnevernsinstitusjon*. Oslo : Barnevernets Utviklingscenter, Rapport 3/1996
- Fransson, Elisabeth (2009): *Fortidens tyngde – om selvarbeid under opphold og utflytting fra ungdomshjem*. Avhandling for PH.D. graden. Oslo: Universitetet i Oslo, Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Det samfunnsvitenskaplige fakultet.
- Friis, Svein (1977) *Differensiering av terapeutiske miljøer*. Nordisk Psykiatrisk Tidsskrift, 31, 13 – 24.
- Gautun, Heidi, Sasaoka, Karin og Gjerustad, Cay (2006): *Brukerundersøkelse i barneverninstitusjoner*. NOVA rapport 9/06
- Grimen, Harald og Terum, Lars Inge (2009): *Evidensbasert profesjonsutøvelse*. Oslo: Abstrakt forlag
- Goffman, Erving (1961): *Asylums. Essays on the Social Situation of Mental Patients and Other Inmates*. Transaction publishers
- Havik. T. (2007): *Slik fosterforeldrene ser det – II*. Barnevernets Utviklingscenter på Vestlandet.

Nr. 1 2007.

Knorth Erik og Harder, Annemik (2008):

http://www.rug.nl/Corporate/nieuws/opinie/2008/opinie27_08 (lastet ned 31.1.10)

Knorth, Erik J., Harder, Annemiek T., Zandberg, Tjalling and Kendrick, Andrew J. (2008):

Under one roof: A review and selective meta-analysis on the outcomes of residential child and youth care. Children and Youth Services Review, Volume 30, Issue 2, February 2008, Pages 123-140

Kristofersen, Lars (et.al) (2006): *Hjelpetiltak i barnevernet – virker de?* NIBR-rapport 2006:7.

Hennum, Nicole (1997): *Den komplekse virkelighet. Krise- og utredningsinstitusjoners tvetydige verden.* NOVA-rapport 11/97

Jørgensen, Carsten Renè (2002): *Psykologien i senmoderniteten.* København: Hans Reitzels forlag

Larsen, Erik (2001): Barnefamiliens primære oppgave – et viktig tema for fagfelt og forskning? I: Sandbæk, Mona (red.) *Fra mottaker til aktør – Brukerens plass i praktisk sosial arbeid og forskning.* Oslo: Gyldendal Akademisk. Ss. 211 – 225.

Larsen, Erik (2004 a). *Miljøterapi med barn og unge. Organisasjonen som terapeut.* Oslo, Universitetsforlaget.

Larsen, Erik (2004 b) *Barnevernet i spenningsfeltet mellom en politisk og en faglig oppgaveløsning.* Norges Barnevern, 81,(4), 3-15.

Larsen, Erik (2006): Barnevern som risiko og mulighet. I: Follesø, Reidun (red.) *Sammen om barnevern. Enestående fortellinger, felles utfordringer.* Oslo: Universitetsforlage. 117 – 130.

Larsen, Erik (2007): *Barnefamilienes hovedoppgave – hvilken betydning har oppgaveforståelsen for barnevernet?* Tidsskriftet Norges Barnevern, 84,(2), 25 – 33.

Levin, Irene (1994): *Stefamilien – variasjon og mangfold.* Oslo: Aventura forlag

Nissen, Poul og Hansen, Kim Gabriel (2006) *Effektundersøkelse af psykodynamisk miljøterapeutisk døgnbehandling.* København: Danmarks Pedagogiske Universitetsforlag.

Nordstoga, Sigrid og Støkken, Anne Marie (2008): *Et kontrollregime i endring. Sluttrapport.* Universitetet i Agder

Smith, Mark (2009): *Rethinking Residential Child Care.* Bristol: The Policy Press

Rosenvinge, Jan Harald, Larsen, Erik, Skårderud, Finn og Thune-Larsen, Kari-Britt (2004) *Klinisk kompetanse i psykisk helsevern: Hva er det og hvordan kan det læres?* Tidsskrift for Norsk Psykologforening, 41, (9), Ss 706 – 712.

Schofield, Gillian og Beek, M. (2006): *Attachment handbook for foster care and adoption*. London BAAF

Storø, Jan (2008): *Sosialpedagogisk praksis. Det handler om hva du gjør*. Oslo: Universitetsforlaget

Tjelflaat, Toril og Ulset, Gro (2007): *Barn og unges medvirkning i barneverninstitusjon. Et forskningsbasert temahefte*. Barnevernets utviklingssenter i Midt-Norge, rapport nr. 11

Ulvik, Oddbjørg Skjær (2009) *Kunnskap for et seinmoderne barnevern: Forholdet mellom forskning og praksis*. Tidsskriftet Norges Barnevern, 86,(1) Ss. 18 - 27.

Ulvik, Oddbjørg Skjær (2005): *Fosterfamilien som seinmoderne omsorgsarrangement: En kulturpsykologisk studie av fosterbarns og fosterforeldres fortellinger*. Tidsskriftet Norges Barnevern, 82,(3) Ss 3-9.

Wærnes, Kari (1998): *De fleste nordmenn vil ha selvstendige, ikke lydige barn*. Samfunnsspeilet, nr. 6.